

Polderpioniers

MELD JE AAN VOOR ONZE NIEUWSBRIEF

Zo blijf je op de hoogte van de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers en ontvang je leuke extra's, zoals prijsvragen, exclusieve aanbiedingen en leesfragmenten. Ook word je geïnformeerd over onze lezingen, signeersessies en over andere interessante bijeenkomsten die wij geregeld organiseren.

Aanmelden kan via www.amboanthos.nl/nieuwsbrief

Marian Rijk

Polderpioniers

Het verhaal van een boerenfamilie

Ambo|Anthos
Amsterdam

Voor mijn vader

ISBN 978 90 263 3677 5

© 2016 Marian Rijk

Omslagontwerp Janine Jansen

Omslagillustratie © Spaarnestad Photo/Hollandse Hoogte

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Inhoud

POLDERPIONIERS 7

Stamboom 256

Verantwoording 259

Bronnen en archieven 263

Bibliografie 265

Dankwoord 271

Wasserschutz

De Wieringermeer: een uitgestrekte vlakte met boerderijen op rechthoekige kavels, akkers vol goudgeel koolzaad en voorjaarsgroene weilanden tot aan de horizon, een blauwe lucht, hier en daar een kerktoren. De polder is precies zoals hij ooit is bedacht.

Het is april 1945. De Hongerwinter heeft velen naar de boerderijen gedreven, uit Amsterdam, uit Haarlem, uit de omliggende dorpen, zelfs uit Rotterdam komen mensen aangelopen, uitgehongerd, dodelijk vermoeid. Op de boerderijen krijgen ze soep en aardappelen en een warm bed in het stro. Kinderen blijven er wekenlang om aan te sterken. Jonge mannen duiken er onder om aan de *Arbeitseinsatz* te ontkomen. In de Wieringermeerpolder is er genoeg te eten en genoeg plaats. Het is een perfect ingericht stuk nieuw Nederland waar de oorlog geen vat op heeft kunnen krijgen.

Kees en Naan wonen er sinds vijf jaar. De Zeeuw en de Brabantse zijn uitverkoren om dit nieuwe land vorm te

geven, het op te bouwen. Superboeren worden ze genoemd. Zelf zullen zij zich nooit zo noemen. Harde werkers, dat past hun beter, en geluksvogels, omdat het hun is gelukt om tegen alle voorspellingen in een zelfstandig boerenbedrijf op te zetten.

's Nachts horen Kees en Naan de kanonnen bulderen aan de overkant van het IJsselmeer, in Friesland. De Canadezen drijven de Duitsers steeds verder in het nauw. Het kan niet lang meer duren voordat ze via de Afsluitdijk ook de Wieringermeer bevrijden. Hoop zingt rond in de vlakke polder; na de barre winter is het al weken mooi weer, de ondergedoken mannen werken mee op het land, de voorjaarszon kleurt de bleke wangen van de kinderen.

Kees brengt het vee uit de stal naar buiten. Bijna dansend betreden de koeien het verse gras. Het schaap ligt met haar lam nog in de schuur, de moestuin is ingezaaid, de vier bijenvolken verzamelen volop honing. Het lijkt erop dat de oorlog zonder rampspoed aan Kees en Naan voorbij zal gaan.

Hun zoon Petrus is met zijn acht jaar de oudste. Hij is leerplichtig, maar ligt nu al een paar dagen met bronchitis in de logeerkamer aan de voorkant van het huis. De andere kinderen spelen op het erf. Jan en Leo rennen rondjes vanaf de grote, openstaande schuurdeuren aan de achterzijde, via de schuur naar de keuken en dan door de keukendeur weer naar buiten, zo snel mogelijk. Naan grijpt ze bij de armen, foetert over stof en zand in huis en stuurt ze weg. De jongens nemen hun zusje, Addie van twee, mee naar de konijnen. Aaien, voeren, laten weglo-

pen en weer oppakken, urenlang kunnen ze er zoet mee zijn, totdat ze door Naan geroepen worden om op het bankje in de keuken te gaan zitten. Eten, een beker warme melk en dan naar bed.

Die nacht zijn er opnieuw knallen, nu dichterbij dan ooit. Om vijf uur 's morgens wordt er op de deur geklopt. Kees snelt naar beneden. Huib, de zoon van een van zijn landarbeiders, staat hijgend voor hem: 'Ze laten de dijk springen!'

Kees stuurt de jongen terug naar huis. Langzaam dringt het besef tot hem door. Als het waar is, zal binnen twaalf uur de polder blank staan. Kees maakt Naan wakker. Ze moeten zich voorbereiden op het water dat door de dijken zal sijpelen. Het erf kan onderlopen, het huis misschien ook en de beesten moeten in veiligheid worden gebracht.

Naan melkt de koeien en voert ze. Kees bindt elk beest een koptouw om en merkt ze met een knip onder aan het rechteroor. Ze brengen etenswaren naar boven; twee jutezakken met aardappelen, de Keulse pot met vlees, volle melkbussen, een zak uien, eieren. De kinderen worden wakker en kijken verwonderd naar de zakken voedsel op de bovenverdieping. Naan zegt hun bij haar te blijven. Niemand mag ervandoor gaan vandaag. Niet het erf af, niet de akker op, niet over de sloten heen. Ze kleedt haar drie zonen en dochter aan en geeft ze een boterham en een beker melk. Kees laadt ondertussen van alles op de wagen. Een matras en een kippenhok, maar ook een paar pannen, een stoel en een fiets, de enige die ze nog heb-

ben. Hij weet niet precies wat hij moet opladen. Hij weet niet of het nodig is.

Er is dat woord: *Wasserschutz*. Het gonst al een paar dagen door de polder. Kees heeft steeds zijn schouders opgehaald bij het geklets in het dorp. Hij kan zich niet voorstellen dat de Duitsers de Wieringermeerdijk werkelijk opblazen. Waarom zouden ze? En als het al gebeurt: hoe hoog kan dat water nou komen? Nog geen halve meter toch? Dan redden ze zich wel een tijdje op de zolder. Kees laat de wagen voor wat hij is.

Piet Meester, negentwintig jaar, woont als onderduiker voor de *Arbeitseinsatz* bij Naan en Kees in en sjouwt met Kees door het huis. De schilderijen gaan naar de zolder, de klok naar het opkamertje en de rookstoel wordt op de tafel gezet.

Kees gaat de burens af om te horen wat die gaan doen tegen het opkomende water. Buurman Hak, naast hem aan de Schelpenbolweg, heeft de geruchten over de *Wasserschutz* serieus genomen. Hij heeft een kamer gereserveerd op het hoger gelegen Wieringen en maakt zich klaar om te vertrekken. Andere burens doen hetzelfde als Kees: ze verhuizen waardevolle voorwerpen naar zolder en twijfelen over vertrekken of blijven.

Naan wil blijven. Ze weet zeker dat ze buiten de polder getroffen zal worden door een schietgrage Duitser of een verdwaald projectiel van de Canadezen. Het nachtenlange gebulder heeft haar bang gemaakt. Haar ogen zijn felblauw, een kleur als een noodsignaal. Discussie is nu niet mogelijk, weet Kees.

Dan komt het nieuws: het springen van de dijk is mislukt. De opluchting is voelbaar over de hele Schelpenbolweg. Ze kunnen blijven, gewoon in hun eigen boerderij te midden van de kinderen, dieren, akkers, moestuinen, wagens, machines. Zie je wel, de oorlog is bijna voorbij.

Twaalf uur, lunchtijd. Naan zet de kinderen op het bankje in de keuken. Kees loopt het erf op. Over de Rijksweg 'de Friese weg' trekt een stoet mensen naar het zuiden, naar Medemblik. Ze lopen met koeien, paarden en volgeladen wagens. Kees steekt zijn hand naar hen op. Hij wil naar hen schreeuwen dat ze weer naar huis kunnen, dat de ontploffing is mislukt, dat het wel meevalt, maar zijn woorden worden weggevaagd door een knal. De grond trilt. De mensen op de weg stoppen in hun tred, schreeuwen, huilen, ballen hun vuist en Kees rent naar binnen. Nu is het echt mis. Nu wel.

Kees laadt meer spullen op de wagen. Naan negeert hem en bergt papieren, fotoalbums en boeken op zolder op. Ze geeft de kinderen taken: Petrus legt zijn schoolspullen boven neer, Jan brengt de konijnen naar de schuurzolder en Leo verzamelt de aardappelen die uit de zak zijn gerold. De hele middag rennen, tillen, sjouwen ze en al die tijd zien ze de mensen naar het zuiden lopen. Wanneer komt het water?

Piet rent het erf op. Hij is bij het kanaal geweest. 'Het water stroomt zo hard en het stijgt!' Om twee uur vanacht zal de boerderij onder water staan, schat hij. De

landarbeiders vertrekken met handkarren vol bedden-
goed en etenswaren. Ze sluiten zich aan bij de lange ka-
ravanen. Twee vluchtroutes, de ene naar het zuiden, de
andere naar het westen, weg van het water.

Kees schudt zijn hoofd, zo snel zal het niet gaan. Eerst
moeten alle kanalen, tochten en sloten en lagere gedeel-
ten van de polder vollopen voor het water hiernaartoe
komt. Net zoals dat in Zeeland altijd ging. Naan legt de
kinderen in bed. Zij blijft hier, wat er ook gebeurt.

Om acht uur 's avonds gaat Kees naar de brug over het
kanaal, voor het eerst, waar nog meer burens staan. Hij
schrikt van het snelstromende water met bossen riet
erin. Het ruist in de verte en het land achter de kwelwe-
gen lijkt al blank te staan. Een buurman sust. Het is vast
damp. Het kan toch geen water zijn. Niet zo snel.

Achter hem zakt de zon weg. Kees tuurt langs de hori-
zon. Hazen schieten in paniek over het veld. Het is geen
luchtspiegeling, dit is water en het stijgt.

Zijn eerste gedachte: het vee! Kees rent op zijn klom-
pen terug naar huis en verzamelt zijn beesten, op een
paar na. Daar gaat hij, met de koeien voor zich uit, een
stok in de hand om voort te maken, mee met de stoet
vluchtelingen die naar het westen trekt. Hij laat de bees-
ten achter op een hoog weiland, vlak bij Wieringen. Zo
snel als hij kan keert hij terug naar huis. Hij moet zijn
vrouw meekrijgen.

Twintig kippen worden in het hok op de kar geladen,
de andere blijven. Het schaap met lam blijft ook, net als
een paar konijnen en een jong kalfje dat niet meewilde

naar het hogere weiland. En Piet. Hij belooft op de boerderij te passen. Het is schemerig. Overal ruist water, de sloten zijn rivieren geworden, de kanalen kolkende watermassa's. Een boerenmeid rent gillend over de Rijksweg achter een varken aan. Naan ziet het ook.

Het water komt het erf op. De kavel van de burenen bij het kanaal staat al half blank. Kees roept Naan, er is geen tijd meer, ze moeten gaan. Naan knikt. Zonder geruzie, zonder discussie, zonder gedoe geeft ze toe. Ze weet dat ze moeten vertrekken, dat het te riskant geworden is. Naan haalt de kinderen uit bed en Kees tilt de kachel op de wagen, en nog een paar dekens. Het paard wordt ingespannen en achter de wagen bindt Kees nog een overgebleven koe. Het water loopt om het huis, steeds hoger, bevoelt de muren op zoek naar een weg naar binnen. Ze moeten nu weg.

Piet draagt de kinderen een voor een naar de wagen. Het water klotst om zijn broekspijpen, tot net onder zijn knieën. Naan trekt haar schoenen en kousen uit en waadt door het zware water naar de wagen.

Iedereen zit op de kar, de kleine Addie bij Naan op schoot, de jongens achter hun ouders tegen het huisraad. Het paard staat in het water te klauwen van ongeduld. Hij trekt, daar gaan ze. Het paard, de wagen en daarachter de koe, het erf af, de weg op, de nacht in. Het verharde gedeelte van het pad is niet meer te onderscheiden van de zachte berm, overal is water. Donker, stromend. Het paard zakt weg naar rechts, naar de sloot. Zijn benen knikken, balanceren, als een dronkenman die vastigheid

zoekt. De wagen helt, een kind huilt, Kees schreeuwt. Hij leunt voorover, slaat het beest op zijn achterwerk, trekt aan de teugels, schreeuwt nog harder en het paard richt zich op, omhoog, en zet het juiste spoor weer in.

De maan geeft spaarzaam licht, maar het is genoeg om de juiste richting te weten in de nacht. Ze moeten de helling op, de vaart over om op het westelijke stuk van de Schelpenbolweg te komen, maar het paard redt het niet. Zijn hoeven vinden geen houvast op het steile vlak. Kees springt van de wagen, dan Naan, dan Jan en Petrus. Duwen moeten ze. Met natte voeten, natte kuiten, natte knieën. Het lukt. Ze gaan weer.

De koe achter de wagen loeit als ze langs het vee op de hoge wei komen. Haar moeder komt naar de weg gelopen en loeit terug. Kees stopt, haalt de moederkoe uit de wei en bindt haar naast haar dochter achter de wagen. Er komen andere wagens voorbij, de burens Zoodsma en Boot, boeren net als zij, gezinnen, geluksvogels, met huisraad en dieren op de wagen gestald. Kees sluit bij de stoet aan. Naar Wieringen gaan ze. Daar is het droog.

Om twee uur 's nachts klopt Kees bij visser Gerrit Omis op Wieringen aan. Hij vraagt om een nacht onderdak voor zijn vrouw en kinderen. Omis, tweeënzestig jaar en de vaste handelspartner van Kees in vis voor boter en eieren, twijfelt geen moment en stapt uit bed, samen met zijn vrouw. Naan legt haar kinderen tussen de nog warme dekens. Ze zijn veilig voor het water hier, op het oude eiland. De koeien liggen rustig achter de wagen te kau-

wen en het paard rust uit van zijn zware tocht. Naan en Kees waken, net als Omis en zijn vrouw, en bedenken een plan voor de volgende dag.

Om halfzeven, als de zon opkomt, fietst Kees naar Gerrit Moermond, een oude vriend uit Kruiningen op Zuid-Beveland. Zes jaar eerder heeft Gerrit gezegd dat hij hem moet komen opzoeken op Wieringen. Vandaag is het zover. Kees trapt de pedalen rond naar de Westerklijf bij Hippolytushoef en legt zijn plan voor aan Moermond. Natuurlijk mogen Kees en Naan met hun gezin in de koestal, voor zo lang als het nodig is.

De koeien staan in de wei, de stal is leeg maar vies. Naan en Kees scheppen, vegen, schuren de vloer, net zolang tot de stal schoon ruikt, en installeren zich dan in de ruimte ernaast, op de dorsvloer. De spullen worden van de wagen gehaald. De kippen en koeien krijgen een plek bij Moermond, de fiets wordt onder het stro verstopt, de kachel krijgt een nutteloze plek in de hoek van de ruimte. Dit is het dan.

's Avonds loopt Kees door de poort van het erf af, naar het einde van de Westerklijf, richting de Wieringermeerpolder, en tuurt over de grijze deinende watermassa voor hem. Het water is overal. Het donkere water dat het bloeiende koolzaad heeft opgeslokt en zijn boerderij zal ruïneren.

Hij, de uitverkorene, de superboer, is een landloze vluchteling geworden. Alles waar hij jarenlang hard voor heeft gewerkt is in een paar uur kapotgemaakt. Het

nieuwe land uit zee gewonnen, waar boerenbedrijven floreerden en waar hij trots op was, waar de vruchtbare aarde hem vijf jaar lang gelukkig maakte, is verdwenen. Zijn handen jeuken. Het walhalla van de landbouw is verzwolgen.

Nieuw land

Kees Rijk en Naan Loders, boer en boerin, vormen met hun vier kinderen een van de vierhonderdzesenzeventig gezinnen die sinds een paar jaar een boerderij op het nieuwe land hebben bemachtigd. Ze zijn zelf boerenkinderen, opgegroeid in een landschap van akkers, weilanden en hoeves, en wilden niets liever dan een eigen boerenbedrijf.

Een boerderij wordt volgens traditie doorgegeven via overerving. Iedere generatie van een boerenfamilie krijgt vroeg of laat te maken met het dilemma en de bijbehorende strijd: wie krijgt de boerderij?

In de nieuwe Wieringermeerpolder hebben de boeren dan ook één ding gemeen: de ouderlijke boerderij was niet voor hen bestemd.

Honderddertien jaar voor de inundatie van de Wieringermeerpolder wordt een landarbeidersdochter geboren op een armoedig en geïsoleerd eiland in Zeeland. Haar naam is Adriana Rijk. Zij legt de basis voor het zo ge-